

מגדלשטאם, והסופרים והמשוררים הקומרים ניסטים האיריים להוסיף וליצור בתנאיה של תופת שדנשה לא שער אפילו שהיא אפשרית עלי אדמות.

איש לא היה זקוק לעבודתו לכישורני

בכלל מסכם המלחין את ניסיון חייו בהתקרב לקצצם, "יותר מדי אנשים מפעילים את כישורונותיהם הבלתי מבוססים למען מטרה אחת ויחידה, והיא להעביר יותר אנשים לערלם הבא."

איך באמת להסביר את העובדה ששוסטקוביץ' שרד? לדעתו, "שיחק לי מזל". עם זאת הוא מודה שחי כפחד מתמיד. "אכן פחדתי", הוא אומר, "הפחד הוא רגש המופר מתמיד. לכולנו." ועוד:

בחיי הלא עליזים ביותר היו מאור-

שוסטקוביץ' בקסדת מכביאש בשער השבועון האמריקאי. בשנות מלחמת העולם שימש המלחין מעין סמל לגבורה של רוסיה

עות עצובים למכביר. והיו תקופות, שב"הן הסכנה המרכזת העיקה עלי במיוחד, ואז גם הפחד היה מרכזי למדי. בתקופה זו... הייתי קרוב מאוד לניסיון לשים קץ לחיי... לא ראיתי מוצא. עברי כביכול נמחק כולו; איש לא היה זקוק לעבודתי, לכישורונותי... רציתי פשוט להיעלם.

והברים אלה משמיע אדם המעיר על עצמו שהוא "בחור כארז", חסון וקשה-עור, כמעט קשוח כאסיר."

מזל של הבימאי הגאון וסולודור מאייר-הולד, ירדו של שוסטקוביץ', שיחק לו הרבה פחות... רק החל בחזרות על הצעת האופרה של פרוקופייב סמיון קוטק בתיאטרון האופרה על שם סטניסלבסקי וכבר נאסר. אז כבר נט' לו ממנו אפילו את שמו מאייר-הולד! חוקרי הגידוד טענו כי תחת השם "סמיוניץ" היה חבר במחתרת שתיכננה שורת מעשי חבלה... מצחקק! לא דווקא. מאייר-הולד הורשע ומצא את מותו הלא-טבעי בבית-כלא (1942). ואילו "העובדה האופרה נמשכה כאילו מאום לא קרה. זה היה אחר האירופים הנוראים של התקופה ההיא. אדם נעלם — והכל נהגים כאילו מאום לא אירע... פתאום הוא אינו קיים עוד, כאילו התגדף באוויר, ואיש אינו אומר מילה."

"מהרהר אני במאיר-הולד", — אומר שוסטקוביץ' עשרות שנים לאחר-מכן — "הבית היו הטרגדיות בימי חייו. כל חייו היו טרגיים; ואחת הטרגדיות שלו היתה, שלא עלה בידו לביים את האמנם". כמובן מסויים, מהרהר המלחין המזדקן, הוא וידידו מאייר-הולד שכתב עכשיו. "אני עובר בנסיצה או

ברגל ליד יד הויכרון שלו (שהוקמה לאחר טיהורו בימי ההפשה" של כרושצ'וב), המתארת מעין מילפצת דוחה, ואני מתחלחל. הכתובת על הלוח: בבית הזה חי מאייר-הולד. צריכים היו להוסיף, ובבית הזה נרצחה רעייתו בצורה בהמית..."

אשר לבימאי הקולנוע והתיאטרון הנודע איינושטיין, לזה לא היה — לטענתו של שוסטקוביץ', שגם אינו חסיד גדול של סט' ניסלבסקי — שמץ של מצפון. "אבל פחד אכן היה לו — ועוד איזה". משום כך קיבל על עצמו, למשל, לביים אופרה של וגנר, בימי הסכם ריבנטרופ-מולוטוב, שכן "רחיית ההומנה — פירושה היה סיכון הראש."

המערב לא הווי

לסטאלין — אבל היה קיים

אבל הישרדותם של שוסטקוביץ' ופרוקופייב לא היתה סתם עניין של מזל, וגם לא פועל-יצוא מן העובדה שהורדון/הרודנות חוששים תמיד פחות מן המוסקאים, שמרבי-תם יסתגלו ממילא לכל מצב, מאשר מפני הסופר או המשורר. סיינו להם ככך גם מוני-טיהם הבינלאומיים. מרוע לא שלא אותי סטאלין מיר לעזאזל, או ב-1945, שואל שוסטקוביץ' ומשיב "תשובה פשוטה": היה עליו קודם כל לגמור עם בנות-הברית."

נכון, גם שוסטקוביץ' מרוע לכן "שהמע" רב לא, הווי' לסטאלין כהוא זה, והאינטליגנציה במערב — עוד פחות. הוא נהג לומר: אל תראגו. הם יבלעו כל דבר". אבל, הוא מוסיף, "המערב היה (ובכל זאת) קיים". וכאשר "המציא" את "תנועת השלום העולמית" ולתנור עה זו נדרשו אנשים לשרותה, נזכר בי סטאלין.

בכלל, כך מאפיין המלחין את סיגנונו של העריץ: "הוא אהב להעמיד אדם אל מול פני המוות — ואז להריקו לפי חיליו."

שוסטקוביץ' אף מוכן למנות רשימה ארוכה של "יצירות פסולות" (מבחינת ערכן ה-אמנותי) אשר נתן יד בתרמו להן ליווי מוסיקלי (וכך לסרטי תעמולה "עלובים" כגון "נפילת ברלין" ו-1919 הבלתי-נשכח "ת", סרטים שעבורם גם קיבל פרסים). כניס יונו להצדיק את עצמו הוא מצטט את צ'כוב שנהג, לדבריו, לומר, שהוא מוכן לכתוב הכל, פרט להלשנות. "ואני מסכים לדבריו", מודה המלחין. "מה אוכל לעשות? יש לי גישה מאוד בלתי אריסטוקרטית לאמנות."

בהקשר זה של מוניטין והישרדות מופי-עים כאן גם סיפורים משעשעים (משעשעים לאחר מעשה, כמובן). למשל: כשהגיעו ידיעות כי המוסיקה שלו מושמעת יותר ויותר במערב — גאתה בו "תחושה סתומה של אי נוחות". ואכן, התברר כי היה לו ממה לחשוש: בנות-הברית התלהבו מן המוסיקה שלי, כאילו רצו להרגיש: ראו נא, כמה אוהבים אנו את המוסיקה של שוסטקוביץ' — וגם אתם רוצים עוד מאיתנו, שנפתח אולי את החזית השנייה (במערב אירופה). כדי להקל מעל הלחץ על רוסיה — ג"ו."

סטאלין רתם מכעס. וגדל וילקי, שהיה אז מועמד בבחירות לנשיאות ארצות-הברית, בא לביקור במוסקבה. "הוא נחשב לגבראיר-במרניות ארצו, ולכן שאלוהו — אימתי תיפתח החזית השנייה? וילקי ענה, ששוסטקוביץ' הוא מלחין דגול..."

קל לשער את השפעתה של תשובה מעין זו על סטאלין הנתון להתקפי זעם נוראים. ועם זאת, בצורה משונה, דומה שמוניטיו של המלחין במערב בכל זאת כבלו את ידי מי שלא היסט לשלוח עמים שלמים אל מותם. מובן שאין ההסבר מספק לגמרי. מאייר-הולד והאיסטרג הסובייטי המוכשר, המרשאל טובצ'בסקי, אף הוא ירדו ופטרוננו של ה-מלחין, היו מפורסמים כמותם, אם לא יותר ממנו, מה שלא מנע בעד הרודן המלשלת אל מותם.

רודנות היא פרורוסיה

וכל רודן — פרורוטי

בכלל, עושה כאן שוסטקוביץ' את חשבונו

של בעל ניסיון עם הרודן, הרודנות ותפיסות רומנטיות שעודן שגורות לגבי "גיבורים היסטוריים" מסוגו של סטאלין. רודנים, הוא מחוזה את דעתו, אוהבים להציג עצמם ככל עם מקדמי האמנויות, אף כי אינם מבינים בהן ולא כלום.

ומרוע אינם מבינים?

כיוון שרודנות היא פרורוסיה, וכל רודן הוא איפוא פרורוטי. רודן המגיע לשלטון חייב לדרוך על גוויות. השררה מפתה — האפשרות הזאת לדכא בני-אדם אחרים, לשים אותם ללעג ולקלס. ואם כך — האם עצם השאיפה לשררה היא פרורוסיה? אם הנך עיקבי בדעתך — עליך להשיב תשובה חיובית לשאלה. שכן ברגע שהינך נכנע לתאוות השררה — הינך אבוד. אני משקיף על כל מועמד למנהיגות בחשדנות מרובה, מספיקות לי אשליות נעורי.

— דברים כדברנות. יפים גם כמקומנו שלנו...

ושוסטקוביץ' מוסיף: "אם פלוגי סיפק את יצריו הפרורוטיים והפך לרודן — שומה עליו עתה להמשיך בתהליך הפרורוסיה, שהרי הוא חייב להגן על שילטונו ולהזהר ממשוגעים" כמובן וכמון... ואם חסר איברים הוא — עליו להמציאם: שהרי חייב הוא לאמן את שריריו. שאם לא כן, לא יוכל לדכא עם שלם ולהציק לו עד זכרם. שכן בלעדיו כל זה — מה תהא הגאווה מן העוצמה השלטונית? מיוערת למי דר."

ניתן להוסיף ולצטט מספר זיכרונות מופי-לא זה (שהועלה על הכתב בידי סולומון וולקוב) עוד ועוד. כך את ההודאה הנוראה כי הסימפוזיה השביעית שלו, המכונה "הלניז" גראדית, מגוללת לא רק את סיפור המצור הנאצי על לנינגראד, כי אם גם "את לניז" גראד זו שסטאלין הרס והיטלר (רק) סיים בה את המלאכה."

ולהבדיל, את דבריו החמים על המוסיקה

הללויות שוסטקוביץ', 14 באוגוסט 1975. המלחין חצ'טוריאן נושק את ידו של הנפטר

העממית היהודית, המייצגת בעיניו את הד"מית שיש לשוות לכל מוסיקה אותנטית שב-עולם. (שוסטקוביץ', אגב, הלחין את "באפי יאר" של יבטושנקו). "אין אני נלהא להתפעל ממנה", הוא כותב על המוסיקה העממית היהודית, "היא עשויה להופיע כעליזה ושמחה, ולאמיתו של דבר — היא טראגית"; או הדברים על אהבתו לצ'כוב, שביצירתו הוא מוצא "דברים חשובים — על ראשית ועל אחרית", וכן על ידידותו עם וושצ'נקו אשר לכברו כתב פעם את "מארש המיסטרה הסובייטית" (וושצ'נקו, ההומוריסט הדיכאוני, עבר גם כסנדלר וגם כשוטר, בדומה לצ'כוב שהיה רופא בנוסף לעיסוקו הספרותי). או לצטט אמרי-שפר כגון זה של צ'כוב שהיקשה פעם: "מה פירוש הדבר — לרפא לפי כללי המרע? אמנם כללים ישנם, אבל המרע איננו..." או דברים שאמר לו אותו וושצ'נקו, לפיהם "גוגול מת מאימת המוות". או הסיפור על "אישיות נאורה למדי" (סול'ניצין), ש"הושיטה אצבע מאשימה כלפי חסרונותיה הוועקים לשממים של יצירתה". כשהמלחין

ישראל הר

רחוק מישועה

ניחוח שאין לו שבה

ניצוץ תבערה מחבל הבספ

בטרם תאטר עלי

מוליד עצבים אש בשתי

לארץ חוף אבלים

בערב יד על שוק

עקב ובפות רגלים

גחלים באש לא נפח נרדמים

כאב עכור נזרד בגוף בשנה

נודדת בחדר המפוזת

מזה מאות בסליחה

ניחוח שאין שבה לו

מסדר נתיב

(אבקת ירק דומה ישועה בעקבות)

שואף אור עינים

ניצוץ תבערה

יסדתו בחבל הבספ

סופו בעפר נתיב לבא מוליד

מענה לשון בתי

(מתוך ספרהשירים)

"קצה החשכה ולחם" שבכתובים)

מוזמן את האישיות הסיפורית הנאורה למדי לכברו בביקור בביתו — זו מסרבת. אדם פחות מחוסן ממני היה נפגע אנושות מן הרחייה הזאת, "כותב שוסטקוביץ'.

ההיסטוריה

חוזרת על עצמה

כצפוי, יש גם חיצים הנורים לעבר מבקרים ומוסיקולוגים: "אותי מבהילים אנשים המכ-ריוזים, כי הפירושים לסימפוזיות חשובים מן הסימפוזיות עצמן. עוברים המילים הרמות הן העיקר — המוסיקה כשלעצמה יכולה להיות עלובה... אני אינני זקוק למילים נועזות, אלא למוסיקה נועזת, שבה מבטא המלחין בכנות את מחשבותיו ותחושותיו."

ועוד ועוד וכונה וכהנה.

אסיים בדברים היפים לסיום:

ההיסטוריה, כפי שהננו רואים, בכל זאת חוזרת על עצמה. אתה יכול להת-בון באותה מארסה ממש פעמיים, שלוש, ואפילו ארבע פעמים בימי חיך. בפרט, אם בר-מזל אתה והשכלת לחיות יותר משישים שנה בתקופתנו הסוערת, בלעדיך — משוכות איומות ביותר. כל דילוג מעין זה עולה לך בכוחותיך האח-רונים. מנוי וגמור עמך, שאלה אמנם הכוחות האחרונים בהחלט. אך עד מה-רה תיווכה, שעדיין נותרו בקירבך עתוי דות כוח אחדות. שכב נא אפוא לנוח, החלף כוח — עד כי יראו לך פעם נוספת את המארסה הנדושה. בעיניך היא חד-לה כבר להיות קומית. אבל הבריות סביבך צוחקים — הם אנשים צעירים, הראים את ההצגה הזולה בפעם הרא-שונה. אין טעם לנסות להסביר להם, ממילא לא יבינו. עיניך תרות אחרי צופים בגילך. הם יודעים, הם יבינו; עמי-הם אפשר לדבר. ולא תמצא איש מהם — הם מתו כולם; ואלה שנותרו בחיים — כסילים המה, ומשום כך נשארו בחיים — או שהם התחזו כשופטים — אף זה עשוי להועיל.